

Од читања до приказа књиге

О књигама и читању

Највећи извор знања за појединца је писана реч, књиге. У њима су забележене информације из свих области уметничког и научног живота које су увек ту и чекају на ишчитавање.

У основи сваког књижевног дела, као једини смисао његовог постојања, стоји потреба за читаоцем и веза са читаоцем. Читање и отвореност према читаоцу стално дају могућност за нов уметнички доживљај. Постоје различити начини читања. Пасивно читање је читање без намере да се нешто научи. Активно читање је намерно читање са циљем да се нешто истражи и објасни. То је истраживачко читање којим читалац жели да дубље уђе у суштину дела. Ако читалац уочава шта је главно, а шта споредно и описује и вреднује неке ствари, то је критичко читање. Оно може да се понови више пута да би се потпуније овладало делом.

Али, за проучавање књижевног дела није довољно само дело, него и други текстови који прате наше читање. Када се пише озбиљан рад о делу потребни су речници, књижевне критике других аутора, енциклопедије итд. Све је то додатна литература. За истраживање књижевног дела користе се извори, примарни и секундарни.

Примарни извори или примарна литература су дела која обрађујемо уз уочавање, разумевање, бележење појединости из дела и писање коментара. Примарни извор прати и друга литература у којој тражимо податке о писцу и настанку дела, критичку оцену о том делу - све оно што се може употребити у проучавању. То су секундарни извори.

Пручавање књижевног дела

Пручавање књижевности се означава као наука о књижевности. Њу чине: историја књижевности, теорија књижевности, књижевна критика и књижевна методологија. Смисао проучавања књижевности је да потпомогне, учврсти и омогући разумевање и доживљавање књижевних дела на смишљен начин. Књижевност се остварује у сарадњи аутора, дела и читаоца, она је комуникација између писца и читаоца, а књижевно дело је порука коју аутор упућује читаоцу. Разумевање те поруке зависи од многих елемената: читалац мора да одлично разуме језик на коме је написано дело, мора да схвати намере аутора које настају из прилика у којима је дело настало, да познаје веровања, обичаје и размишљање народа коме припада дело. Све је то важно да би се разумела порука дела.

У односу писац – дело – читалац, анализа књижевног дела има посебну улогу. Она је полазиште теорије књижевности. Анализа је рашчлањивање књижевног дела на његове саставне делове, елементе, ради сагледавања целовитости дела.

Интерпретација - објашњење је један од облика проучавања књижевности. Њоме се објашњава књижевно дело као целина коју чине многи елементи, утврђује се смисао дела у целини и улога појединих делова, елемената, с обзиром на целину текста. Ако се интерпретира прозно дело, онда се објашњава: тема, фабула, ликови, идеја, језик и стил.

Књижевна критика је веза између књижевног дела и читаоца. Она открива значење, стилске, језичке и уметничке вредности дела и олакшава разумевање и потпуније уживање читаоца у њему. Обично садржи основну анализу дела, али тежи оцени квалитета дела. Она оцењује књижевно дело и прави избор најбољих дела и тако их сврстава у историју књижевности. Књижевна критика је читање, доживљавање и доношење суда о делу.

Књижевно дело, критика и приказ

Структура прозног књижевног дела

Да бисмо разумели неко књижевно дело морамо разумети организацију његових делова, елемената. Књижевно дело је јединствена и складна уметничка целина, састављена од више елемената који, чврсто повезани, чине његову структуру. Елементи којима је одређена структура прозног дела су: грађа, тема, мотив, фабула, сиже, ликови, уметнички поступци, композиција, мисли, идеје, језик дела.

Грађа је материјал који се налази ван књижевног дела, а уметник га користи у стваралачком поступку и од њега ствара књижевноуметничко дело.

Тема је оно о чему писац говори у свом делу, што чини основу дела.

Мотив је мањи део у оквиру теме.

Фабула је збир догађаја у делу узрочно –последично повезаних крз које нам писац саопшава тему.

Сиже је распоред догађаја у делу, начин на који писац распоређује догађаје из фабуле.

Лик (јунак) је личност која се појављује у делу, коју писац жели да прикаже што потпуније. Спољашњи изглед (опис) је портрет, а унутрашње (психичке) особине чине карактер. То су јунакове мисли, осећања, морал, добре и лоше стране.

Идеја је основна мисао дела која се обликује кад се прочита цело дело и читалац повежесве елементе дела.

Начин уметничког казивања може бити: описивање (лика, догађаја, простора), приповедање (причање о ликовима и догађајима), дијалог и монолог.

Наратор је приповедач у делу. Приповедање може бити у трећем лицу (све зна, све види и све чује - свезнајући приповедач) и у првом лицу.

Тачка гледишта је угао виђења, становиште или перспектива из које приповедач прича.

Композиција је начин на који је састављено неко дело, начин на који су повезани сви делови у њему.

Приказ књиге и књижевна критика

Кад се пише књижевна критика комбинује се анализа књижевног дела са личном проценом дела. Књижевна критика и приказ се разликују од разговора о књигама. У књижевној критици/приказу морате показати вештину стварања новог дела док анализирате текст. Морате да вреднујете оно што читате, не само да пишете о чему сте читали. Онда ћете поделити са другима оно што сте научили док сте читали причу, роман...

Иако појам књижевна критика звучи критички, не значи да вам се не свиђа то што читате. Појам критика указује на процес критичког мишљења о тексту и процењивање текста. Не тражи се да имате негативан став о прочитаном делу. Напротив, треба да тражите оно што је добро у њему и да то истакнете.

Реч критика је грчког порекла и значи судити, проучавати, оцењивати.

Читање и анализа књижевног дела

Како читати текст критички

Писање критике подразумева читање текста уз размишљање о вредновању текста, што је потпуно другачије од читања из забаве или ради учења.

Критички читати значи не указивати само на тему и поруку књиге, него и процену стила писца. То није лако, понекад се текст мора читати неколико пута пре него што се донесе прави суд.

Важно је фокусирати се на одређене елементе који су уобичајни у анализи књижевног дела:

Тачка гледишта

Тачка гледишта или угао гледања односи се на начина на који су информације дате у књижевном делу. Ко прича причу и како пишчев избор наратора утиче на радњу? Писац често не открива све што је у вези са једним ликом. Читалац зна само оно што је писац изабрао да открије кроз глас наратора.

Да би сте појаснили овај процес, сетите се неког важног догађаја из свог живота и замислите како би посматрачи описали тај догађај. Замислите како би о том догађају причали људи који га нису видели, него су само чули. Приче би вероватно биле веома различите пошто их причају људи са различитим гледиштима. Тако и у роману, начин на који се казују информације се разликује и зависи од лика који их износи.

Док читате текст размишљајте о следећем:

- Ко прича причу? Како то утиче на причу?
- Како је то што сазнајемо из приче одређено (ограничено) избором наратора?
- Да ли наратор зна све што се дешава, или само неке ствари?
- Како би се прича разликовала да да је аутор износи кроз другу тачку гледишта?
- Како пишчев избор гледишта утиче на радњу?
- Да ли има више гледишта? Ако има, какав је појединачни допринос радњи?
- Да ли је наратор поуздан? Да ли му се може веровати?

Радња (заплет)

Радњу чине догађаји у причи. У добро написаном књижевном делу догађаји се не ређају насумично (случајно). Писац их ређа по својој жељи. Типична радња, фабула, садржи следеће догађаје:

- експозиција, указује на садржај, дају се почетне информације о радњи и ликовима,
- успон радње, развија се сукоб,
- врхунац приче, почиње решавање сукоба на неки начин,
- расплет, када се завршни елементи заплета разрешавају.

Један начин да се анализира књижевно дело је открити зашто је радња постављена баш на одређени начин. Док читате текст размишљајте о питањима у вези са радњом:

- Зашто су догађаји поређани датим редоследом?
- Како структура радње утиче на развој теме кроз причу?
- Шта чини да се радња креће?
- Како су ликови мотивисани и како на њих утичу унутрашњи (психички) и спољашњи (породични, друштвени) догађаји?
- Шта је врхунац радње? Када се дешава?
- Шта се дешава после врхунца приче и зашто је то важно?
- Како утиче сукоб на ликове? Како га они решавају?
- Да ли заплет има смисла? Да ли се догађаји ређају логично?

Карактеризација

Карактеризација се односи на начин на који писац приказује ликове. Писац одлучује о које ће ликове увести у причу и контролише шта ми сазнајемо о ликовима. Одређивање ликова и начина на који њихова карактеризација утиче на заплет је још један начин анализе дела.

Док читате текст, размишљајте о следећим питањима:

- Како изгледа главни лик? Које су његове врлине и мане и како их откривамо?
- Који је најважнији елемент личности главног јунака?
- У ком сукобу учествује? Да ли је сукоб морални, материјални, или неки други?
- Да ли главни јунак има јака уверења? У каквој вези је то са темом?
- Зашто писац бира да на такав начин представи јунака? Да ли би прича била другачија са другачијим главним јунаком?
- Који су још ликови у причи? Која је њихова улога у развијању приче?
- Да ли се неки лик мења кроз причу? Како то сазнајемо?

Поставка

Све приче се дешавају на одређеном месту и у одређено време. У многим делима то је важно једнако као и увођење ликова. Осим физичког места, важна је и атмосфера и осећања која изазива место дешавања радње. Постављање одређене ситуације изазива у нама одређено расположење, веселост, блиставост, суморност, срдачност, нежност. Такође, открива податке о ликовима. Понашање јунака у одређеној средини може бити важно за разумевање приче. Опис куће у којој живи јунак, или бар за којим воли да седи, може открити много о животном стилу, навикама и мотивима.

Док читате текст размишљајте о следећим питањима:

- Зашто је писац одабрао одређено место и време дешавања радње?
- У чему је особеност те поставке? Како би прича била другачија да је другачије место и време радње?
- Како поставка доприноси теми?
- Како поставка утиче на развој приче?
- Како ликови реагују на окружење у коме су? Да ли су срећни тамо где јесу? Да ли желе да промене окружење?
- Да ли се место и време користе као метафоре или симболи нечег?

Тема

Тема је најважнији аспект књижевног дела. То је оно о чему је дело. Шта писац покушава да саопшти у свом делу? Структура дела, ликови, заплет и место и време су у вези са темом. Тема није увек једноставна и очигледна. У неким случајевима читалац мора да повезује различите догађаје и тврдње из дела у јединствену слику и закључује о пишевом намерама.

Док читате текст, размишљајте о следећим питањима:

- Шта је тема дела?
- Да ли је тема директно постављена? Ако јесте, где? Ако није, који догађаји и тврдње откривају тему?
- Како различити елементи приче (заплет, место, време итд.) доприносе теми?
- Да ли има више од једне теме? Ако има, која је главна?

Приказ књижевног дела

Како организовати и написати приказ књижевноуметничког дела

Пошто сте прочитали роман или приче и пронашли додатне изворе информација, можете почети са писањем свог рада.

Приказ књиге је опис, критичка анализа и процена квалитета, и значаја књиге, а не само препричавање. Треба да изнесе сврху књиге, садржај и веродостојност. Књижевна критика је истраживачки рад у коме се анализирају јаке и слабе стране књиге. Треба да садржи тврдње о томе шта писац покушава да уради и колико је успешан у томе, по мишљењу критичара, уз аргументацију која ће подржати тај став. Нема правог начина да напишете приказ. Он је веома личан и одражава став аутора. Може бити кратак (до 100 речи), или дуг (1500 речи), зависно д сврхе приказа. Нема формуле која се мора користити, али постоји стандардни поступак са који вам предлажем.

1. Општи савети

Пре него што почнете анализу, нађите удобно и мирно место за рад. Кад почнете да пишете, не трудите се да све буде савршено. Док читате правите подсетник о прочитаном (оно што би било важно за ваш рад, утисци о пишевим идејама). Затим направите белешке и концепт рада. Концентришите се на мисли у саставу, напишите своје идеје без много размишљања о вези међу њима. Организацију текста и стилске елементе оставите за касније.

Оставите довољно времена за размишљање о саставу и писање исправки.

2. Израда приказа

Приказ је начин да кажете свој одговор и став у односу на неко дело. Писати о размишљањима и осећањима може бити теже него само износити чињенице. Обично нема исправног става (размишљања) о књижевном делу. Сврха вашег састава је да се будући читаоци, ваши вршњаци и другови из разреда, сложе са вашим закључком о књижевном делу. Зато је важно да изнесете доказе који показују да је ваш став логичан и разуман и да те доказе поткрепите изводима из текста.

Састав треба да има три основна дела: увод, главни део и закључак.

Увод

Сваки приказ почиње библиографским информацијама: име писца, наслов дела, датум и место издања, издавач, број страна, жанр, посебни делови књиге, илустрације, цена. У овом делу можете написати и нешто о писцу: где је рођен и када, образовање, чиме се још бави...

Главни део текста

а) Теза – тврдња

То је кратки извод из ваше анализе, почетна процена дела и опис главне идеје вашег рада. Ако је цео састав на једној страни (до 200) речи, онда је за тезу довољна и једна реченица, али овај део може бити и цео пасус.

Циљ ове тезе је да се да препорука будућим читаоцима вашег приказа. Она вам даје могућност и да привучете пажњу читалаца и зато треба да је пажљиво написана, јасна, сажета и интересантна. Немојте почети реченицом као: „Ова књига је веома интересантна“. Почните анегдотом, изазовним цитатом, или само најважнијим запажањем о књизи.

Иако је теза увод у ваш рад, не морате прво њу да напишете. Немојте се секирати ако није савршена у првом покушају, можете је исправити и кад урадите главни део састава.

б) Анализа и процена дела

Можете посебно анализирати и проценити дело, прво описујући садржај књиге, пишчеву аргументацију, и доказе, а тек онда понудити своју оцену. А, можете испреплетати анализу и процену.

Свакако, размотрите саму причу кроз следеће елементе:

- Која је намера писца у писању овог дела и да ли је успео у тој намери?
- Тема, шта је главна тема, како се открива и развија, пишчева аргументација, да ли је традиционална, или нова и оригинална.
- Препознајте идеју и трудите се да будете сигурни да сте добро разумели дело пре него што напишете своје мишљење.
- Радња/заплет, елементи радње, веза са ликовима, има ли мистерије, како се компликује заплет/сукоб и како се разрешава. Немојте писати о свему што се десило, изаберите најинтересантније догађаје. Објасните ситуацију главног лика на почетку радње. Шта чини заплет, да ли главни лик жели да постигне нешто, или решава проблем?
- Ликови, какав је став писца према ликовима, на који начин су приказани, да ли се види развој. Објасните које су најважније ствари које се дешавају главном лику док се ближи циљу или решава проблем.
- Место и време, улога у причи, атмосфера, утицај на ликове и радњу. Да ли је место реално, или измишљено? Ако писац не одређује место, да ли се може нешто сазнати из саме приче? Да ли се прича дешава сада, у прошлости, или у будућности?
- Какв је стил, да ли је једноставан и јасан, има ли хумора, сатире, да ли се користе стилске фигуре, какав је дијалог, коришћење описа, наративе?
- Које су јаке и слабе стране књиге?

Можете цитирати делове из књиге и анализирати их да бисте образложили пишчеву аргументацију. Наведите изворе које користи писац и процените да ли су одговарајући и да ли успешно доказују пишчеву став у делу. Коментаришите композицију дела и стил и како се дело уклапа у одговарајући жанр.

Има више пасуса у овом делу вашег рада и сваки садржи следеће елементе:

- реченица који носи главну мисао - тема,
- реченице са конкретним детаљима,
- део који објашњава вашу тему,
- прелазни део,
- логички редослед реченица.

Сваки пасус треба да има једну идеју, главну мисао, исказану у теми. Та реченица је, обично, водећа реченица и треба да укаже на оно што следи. Ова се реченица поткрепљује конкретним детаљима. Понудите цитате или неки пример (парафразиран) из текста као аргумент да бисте подржали своју идеју.

Да би се постигла целовитост састава, свака реченица треба да допринесе свеукупној аргументацији. Немојте правити непотребне дигресије и користити непотребне детаље. Користите прелазне реченице које повезују пасусе. Такве реченице повезују идеје из једног пасуса са оним који следи и показују развој идеје кроз ваш рад. На крају, важно је да постоји логични ред у вашем саставу и да развој ваше идеје буде разумљив читаоцу.

Закључак

Закључак је последња прилика да одушевите читаоце и зато мора бити више него понављање тезе. Морате одговорити на питање: Шта све ово значи? Који коначни утисак желите да направите? Истакните важне елементе аргументације, али немојте да понављате оно што сте већ рекли. Пробајте да направите ширу везу између аргумената, доказа из примарних и секундарних извора, и из вашег личног искуства и сачините закључак који би био одговарајући и интересантан за читаоца.

Какав је утисак на вас оставила књига?

Нагласите шта је важно да ваши читаоци знају.

Да ли је књига вредна читања? Да ли је књига изузетна?

Коме би се могла препоручити? Зашто? Зашто не?

3. Исправка и процена вашег рада

Већина састава се побољша кроз исправљање и дораду. Немојте исправљати рад одмах након првог покушаја. Сачекајте мало и вратите се саставу са новим идејама. Обавезно проверите да ли су реченице у складу са граматичким и правописним правилима. Покажите састав библиотекару и наставнику и тражите њихово мишљење. Они ће вам указати на добре делове текста и оне које треба да поправите.

Тек онда завршите свој рад.

Ако сте у раду користили цитате из других књига, секундарних извора, обавезно наведите из ког су дела узети и ко је аутор дела.